

תוכן עניינים

חלק א': עשיית עושר ולא במשפט - הדין, ההלכה ודברי

הסבר.....1

שער א': מבוא.....1

פרק א': "עשיית עושר ולא במשפט" עילת על.....1

1. כללי.....1

2. עשיית עושר ודיני העקיבה.....2

3. יחסים חוזיים.....3

4. הגנה על הקניין.....4

5. אין לעשות שימוש בדיני עשיית עושר באופן המחזק את הגורם המונופוליסטי על חשבון התחרות החופשית.....5

6. תביעת מיטבי נזק ועילת עשיית עושר ולא במשפט.....5

7. תשלום הוצאות ושכר ייזום.....13

8. על מועד היווצרות העילה לעניין התיישנות.....14

9. היעדר עילה חוזית.....15

פרק ב': "הגנת התקציב" - גביית כספים בחוסר סמכות על-ידי רשות

ציבורית.....19

שער ב': חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט-1979.....21

פרק א': חובת ההשבה - סעיף 1 לחוק עשיית עושר ולא במשפט.....21

1. כללי.....21

2. משמעות הביטוי "שלא על-פי זכות שבדין".....25

2.1 האם קיים במקרה דנן "יסוד נוסף" בעל מטען ערכי-שלילי המצדיק מתן סעד בעילה של עשיית עושר ולא במשפט?.....27

2.2 התעשרו שלא כדין, שכן הפיקו תועלת אישית בעזרת הציוד שגה לא שילמה עבורו, בידיעה שגה לא שילמה עבורו.....30

2.3 התעשרות מהתנהגות המהווה תחרות בלתי-הוגנת.....30

2.4 האם יבוא מתחרה של מוצר, אותו משווק מפיץ בלעדי, תוך ניצול שוק הלקוחות שיצר מפיץ זה למוצר, מצמיחה לו עילה בעשיית עושר ולא במשפט כנגד המתחרה?.....31

2.5 תביעה בעילה של עשיית עושר ולא במשפט - להבדיל מתביעה נזיקית המכוונת לפצות את התובע בגין נזק שנגרם לו - מטרתה להשיב לתובע את שווי ההתעשרות שעשה הזוכה (הנתבע) על חשבונו.....32

2.6 אם התעשר בעל דין עקב מעשה בית-דין שבוטל, התעשרותו היא לא במשפט, והוא חב בהשבה.....33

3.	הברירה העומדת בפני תובע כשהרווח של הנתבע עולה על נזקו של התובע	33
4.	שיעור "טובת ההנאה"	34
4.1.	אומדן	34
4.2.	כללי היגיון המעוגנים בנסיון החיים	35
5.	מעשה פסול שהביא להתעשרותו שלאדם אחר	35
6.	הזיקה שבין הזכיה לבין המזכה - גם באופן עקיף	35
6.1.	עקרון היסוד	35
6.2.	זכות ההשבה הוכרה גם ממי שניצל את השוק בתקופה בה היה הצד השני מנוע מלשווק את תוצרתו	36
6.3.	התעשרות על-סמך פסק-דין חלוט	36
7.	טענות העמותה להתעשרות רמ"י על חשבונה שלא על-פי זכות שבדין. מה שקיבלה רמ"י, מכוח החוזה קיבלה, ואם התעשרה, התעשרה על-פי זכות שבדין	36
8.	דין מקרקעין שנרכשו בתמורה	37
9.	אחריות לגבי מניות ההטבה	37
10.	התעשר על חשבון המדינה, וזאת למרות שכספי השוחד עצמם לא יצאו מן הקופה הציבורית ואף לא היו מיועדים להשתלם לה	38
11.	האם הוכחה התעשרות מצד טחינת הנסיך למרות התנהגותה העוולתית?	38
12.	האם ניתן לתבוע את רווחיו של מבקש פטנט שהטעה את רשם הפטנטים מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט?	39
13.	האם העובדה שדמי הביטוח נגבו מהמעסיקים ולא מהעובדים - שוללת את האפשרות להכיר בתובענה הייצוגית כתביעה "להשבת סכומים שהרשות גבתה שלא כדין"?	39
14.	עילת התביעה היא עילה של "עשיית עושר ולא במשפט", שאיננה מצריכה הוכחת נזק	40
15.	האם התקיימו יסודות ה"התעשרות"?	40
16.	חובת ההשבה מכוח חוק עשיית עושר תקום עת יוכחו שלושה רכיבים מצטברים	41
17.	אין מדובר בשימוש שלא כדין במקרקעין כמובנו בחוק עשיית עושר	41
18.	העובדה כי התביעה מוגשת גם כן בעילה של עשיית עושר ולא במשפט, אינה מעלה ואינה מורידה לעניין התוצאה המתחייבת	41
19.	במקרים חריגים ניתן להתערב בהיקף ההשבה החוזית	42
20.	התובע השתמש בתמונות באופן מסחרי תוך פרסום עבודתו והאדרת שמו ובכך עשה עושר ולא במשפט על חשבון המועצה והצמיח לו רווח שלא כדין	42

21. עילת עשיית עושר ולא במשפט כעילה העלולה לעמוד לטובת גורם כמעין 'דין משלים' היכן שמסיבות מסויימות, אינו יכול לסמוך תביעתו על דיני הקניין הרוחני	43
22. החוק מחייב את מי שהתעשר שלא כדין, על חשבון מישוהו אחר, להשיב את ההתעשרות לבעליה כאשר לעילה זו שלושה יסודות: התעשרות כלומר גידול בכמות נכסיו של הזוכה; שלא על-פי זכות שבדין כלומר שלא מכוח דין, חוק או חוזה ועל חשבון המזכה כלומר התעשרות הזוכה מנעה התעשרות של המזכה	43
23. ניתן לראות ברווח שנצבר לנתבעים מההפרש האמור - עשיית עושר ולא במשפט	44
24. האם הנתבעת חייבת להשיב כספים לתובע מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט?	44
25. פטור מהשבה	44
26. הפיצוי ששולם יצר חסרון לנתבעת	45
27. הנתבעים קיבלו טובת הנאה - שימוש במקרקעין שאין להם זכות בהם	45
28. הרשות שילמה עבור עבודות המסגרות בפרוייקט, בהתאם לחוזה מכוח מכרז עליו היא חתומה. אין במקרה זה "התעשרות בלתי-צודקת"	46
29. פיצוי התובעת בגין עשיית עושר ולא במשפט על חשבון התובעת בכך שעשו שימוש במקרקעין של בית הכנסת	47
30. אם זכתה הנתבעת בטובת הנאה (שינוי הייעוד) היא עשתה כן על-פי זכות שבדין, כלומר - מכוח ההסכם שבין הצדדים. קיומו של ההסכם שולל, איפוא, כל טענה של עשיית עושר ולא במשפט מצד התובע	47
31. פרשנותו הרחבה של החוזה לצורך שיקול אם יש צורך ומקום להעניק סעד המתבסס על חוק עשיית עושר ולא במשפט	48
32. האם התעשרה דג פרוסט "שלא על-פי זכות שבדין"?	48
33. האם חיובו של הבנק בתשלום פיצויים למשיב העשיר את המשיב שלא כדין?	49
34. תחרות הפוגעת בציפיה עסקית לגיטימית של הנפגע (כגון הציפיה להמשך הקשר עם לקוחותיו) והמצמיחה למתחרה, על-חשבון הנפגע, רווח או טובת הנאה, עשויה - בהתקיים תנאים מסויימים - להעמיד לנפגע עילת תובענה בשל עשיית עושר ולא במשפט	50
35. סעיף 1 לחוק עשיית עושר ולא במשפט קובע כי על התובע להוכיח התקיימותם של שלושה יסודות בעילת עשיית עושר ולא במשפט	51
36. על הזוכה להשיב למזכה רק את שיעור טובת ההנאה שצמחה לו שלא כדין על חשבון המזכה	51
37. רווחים ממוניטין ללא השקעה	51
38. תקופת ההטבה	52

39.	מתן אחריות למקררים - מצג שווא	52
40.	ספרות משפטית - אופן הצגת הספרים	53
41.	השיעור שיש לגזור משוויה המשתנה של הקרקע לצורך קביעת הפיצוי בגין אובדן דמי חכירה	53
42.	התחשבות בשווי המבנה הקיים במקרקעין	54
43.	החזקה במקרקעין ללא תשלום	55
44.	גביית יתר - קריאות מוני חשמל	56
45.	שכר-טרחת עורך-דין	57
46.	ביטול הסכם זכיינות	57
47.	גביית עמלה אסורה	58
48.	סעיף 1 לחוק עשיית עושר ולא במשפט קובע כי על התובע להוכיח התקיימותם של שלושה יסודות בעילת עשיית עושר ולא במשפט	59
49.	מי שהתעשר שלא כדין על חשבון רעהו חייב בהשבה	59
50.	לא די בעצם ההתעשרות כדי להצמיח עילה בעשיית עושר	60
51.	לטענת השבה נדרשת הוכחת קיומו של נזק בפועל	60
52.	שווי השבחת בית	60
53.	השבת סכום אגרה	61
54.	תמורה חוזית	62
55.	הקשר הסיבתי בין ההתעשרות של הנתבעת לבין פעולותיה של התובעת	62
56.	סיכום ביניים	62
57.	דמי שימוש ראויים ושכר ראוי עילתם בעשיית עושר ולא במשפט	63
57.1.	כללי	63
57.2.	תשלום דמי שימוש ראויים	63
57.3.	האם הוכיחו המערערים את יסודות עילתם להשבה, לפי סעיף 1 לחוק עשיית עושר ולא במשפט?	67
57.4.	שימוש במקרקעין מבלי ששולמו דמי שימוש ראויים, הוא בגדר עשיית עושר ולא במשפט המחייב את הנהנה מהשימוש במקרקעין בתשלום לבעל המקרקעין (המזכה) על טובת ההנאה שהפיק מאותו שימוש	67
57.5.	סילוק יד - דמי שימוש ראויים	68
57.6.	לבית-המשפט סמכות לפטור מתשלום דמי שימוש ראויים	69
57.7.	שימוש ברכוש משותף ללא הסכמה	69
57.8.	סילוק יד - דמי שימוש ראויים	70
57.9.	דמי שימוש ראויים בגין השימושים חורגים שבוצעו בנחלות	70
57.10.	דמי שימוש ראויים בקרקע	71

57.11	דמי שימוש ראויים בגין חצר משותפת	72
57.12	זכאותו של נותן שירות לקבל שכר ראוי בעד השירות שנתן	72
57.13	משהושכר המושכר - הכולל את המקרקעין - לצד שלישי תמורת דמי שכירות, זכאית רמ"י להשבה של החלק הרלוונטי מתוך דמי השכירות, משום שהוא משקף את טובת ההנאה שהופקה בפועל שלא כדין אגב הסגת הגבול	73
57.14	הפחתת דמי השימוש הראויים	73
57.15	מחלוקת בעניין גובה דמי השימוש	74
57.16	העושה שימוש שלא כדין בנכס זולתו, חייב להשיב לבעל הזכות את הזכייה שבאה לו, מכוח העיקרון של עשיית עושר ולא במשפט, כשאחד הביטויים של כלל זה, הוא תשלום דמי שימוש ראויים, שנועד למנוע את התעשרותו של צד אחד על גבו של הצד האחר	74
57.17	חיוב בתשלום דמי שימוש אינו רק אם מדובר במסיג גבול הפולש אל מקרקעין שהם בבעלות אחר, אלא גם אם אדם חוכר מקרקעין בתשלום מופחת לנוכח ייעוד המקרקעין, אך בפועל השתמש בהם לייעוד אחר ללא רשות בעליהם	75
57.18	זכאות לשווי דמי שימוש ראויים בגין 7 השנים שקדמו להגשת התביעה	75
57.19	מסיג גבול העושה שימוש שלא כדין בקרקע זולתו, חייב להשיב את זכייתו שבאה לו מבעל הזכות מכוח העיקרון של עשיית עושר ולא במשפט	76
57.20	מאחר שהשימוש של הנתבעים היה גם בשטח המגרש ולא רק בשטח המבנה קמה זכאות התובעת לתשלום דמי שימוש גם עבור השימוש בשטח	77
57.21	זכות התובעת לקבלת דמי שימוש	78
57.22	תקופת החיוב בדמי שימוש ראויים	78
57.23	דמי שימוש ראויים	79
57.24	אין מקום לחייב מי מהנתבעים בדמי שימוש ראויים	79
57.25	זכאות התובעת לדמי שימוש	79
57.26	עילת תביעה לתשלום דמי שימוש ראויים מוסדרת בחוק עשיית עושר ולא במשפט ואינה קשורה בתביעה שכנגד	80
57.27	לטענת התובע הנתבעת הטעה אותו וכן זיפה את חתימתו על מסמכים שונים במסגרת עסקת התקשרות לרכישת מכשיר הטלפון	81
57.28	אין בהתנהלות שמבקש הנתבע לייחס לתובעים כדי להצדיק דחיה של דרישת ההשבה שהעלו, וכי לנתבע עצמו תרומה ממשית לזכייתו לאורך השנים	81

57.29	תביעה לתשלום דמי שימוש ראויים במקרקעין, המבוססת על טענה לשימוש במקרקעין שלא כדין ולהסגת גבול, היא, למעשה, תביעה על-פי חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט-1979	82
57.30	הזכאות לקבל פיצוי כספי בגין הרווחים שהפיק הנתבע משכירויות המשנה לאורך השנים, מכוח חוק עשיית עושר ולא במשפט	82
57.31	תשלום דמי שימוש עבור שטח שנתפס על-ידי המערכת מידי המשיבה ללא זכות	83
57.32	שאלת גובהם של דמי השכירות הראויים להשתלם למערכת	83
57.33	שכר ראוי בגין בצוע החוזה	84
85	פרק ב': פטור מהשבה	
85	1. כללי	85
94	2. על יחסי הגומלין בין סעיף 1 לחוק לסעיף 2 לחוק	94
96	3. "גילגול הוצאות"	96
97	4. "נסיבות אחרות"	97
105	5. מטרת ההשבה ושיעורה	105
108	6. צד ג' לשטר שפעל בחוסר תום-לב והחלת סעיף 2 לחוק עשיית עושר ולא במשפט	108
109	7. תועלת משימוש בנכס	109
110	8. דרישת התשלום בגין צריכת המים הלא חוקית	110
110	9. לטענת העירייה היא פטורה מהשבת ההיטלים מכוח הפטור שקבוע בסעיף 2 לחוק	110
110	10. לתובע אין כל עילה לקבלת הסכומים הנטענים	110
111	11. הוכח שימוש חורג וכי הנתבעים התעשרו מאותו שימוש	111
111	12. לא רק שהנתבעת לא דיברה "בעובדות ובמספרים", אלא שהיא לא הביאה ראיה כלשהי התומכת בטענה כי חיובה בהשבה יגרום לפגיעה בתקציבה	111
112	13. המערכת זכאית להשבת הכספים הללו במלואם מקופת הכינוס, ככל שהם עדיין מצויים בה	112
112	14. השבת כספי שוחד - סעיף 2 לחוק - דיני האמונות מה גובר על מה	112
112	15. סעיף 2 לחוק עשיית עושר מאפשר לבית-המשפט לפטור מהשבה, כולה או מקצתה, אם השתכנע כי קיימות נסיבות העשויות להצדיק השבתה חלקית או אף פטור מלא מהשבה	116

16. התובעים זכאים לאכיפה, בעין או באמצעות "תחליף קיום" - איני נדרש לבקשתם החלופית של התובעים לפסוק להם השבה לפי חוק עשית עושר ולא במשפט. בכל זאת אציין כי אילולא מצאתי את התובעים זכאים לאכיפה - הייתי מזכה אותם בהשבה לפי חוק עשיית עושר ולא במשפט.....	116
17. על-פי הוראות הדין, במקרה של השבה, על שני הצדדים להשיב זה לזה את התמורה שקיבלו בשל ההתנהלות הבלתי-תקינה.....	116
פרק ג': ניכוי הוצאות..... 117	
1. כללי.....	117
2. הנתבעים טענו שלפי סעיף 3 לחוק עשיית עושר ולא במשפט, המתיר לזוכה לנכות ממה שעליו להשיב את מה שהוציא או התחייב להוציא או השקיע באופן סביר להשגת הזכייה, יש לנכות הפרשי תשלום אגרה, ושכר-טרח א' ו- ב', ותשלומים ששילמו לרואה חשבון, ולמודדים בהליכים שונים שנוהלו בין הצדדים קודם לתובענה זו. אכן, זכותם של הנתבעים לפי סעיף 3 קיימת, אך אין הם זכאים לנכות דבר מחשבון המגיע לתובעת.....	117
3. לא מצאנו מקום לקבל את טענת הנתבעת, לפיה בהתאם להוראות סעיף 3 לחוק עשיית עושר יש להפחית מסך ההשבה "כל סכום שהוציאה והשקיעה על-מנת להשיג את הכספים" ובכלל זה שכר-טרח עו"ד שסייע בידה בקבלת הכספים בשנת 2009. הטענה הזו נטענה באופן לא מכומת, ומבלי לצרף ראיות כלשהן להוצאות שהיו, ומכאן שדינה להידחות.....	117
4. נסיבות העניין שהוכחו מזכות את המתקשרים עם הנתבעת - אשר ביטלו את ההסכם מייד לאחר חתימתו - בזכות להשבה מלאה. זאת מאחר שלא רק שהנתבעת הטעתה אותם, אלא שהיא עשתה כן תוך הפרה בוטה וקיצונית של החובה לנהל משא-ומתן ולקיים הסכם בתום-לב.....	117
5. אני סבור, כי ההוצאות שהושקעו באחזקת הדירה היו חיוניות לשמירתה והן אף היו הכרחיות על-מנת לאפשר את השכרתה השוטפת. יתרה-מכך, אינני סבור, כי לתובעת היתה צריכה להיות סיבה טובה להתנגד לביצוע השיפוץ על-מנת לאפשר את השכרת הדירה. לפיכך סבור אני, כי הנתבעת זכאית לדרוש לקזז מההכנסות בגין השכרת הדירה את ההוצאות שהיו לה לשימור הדירה ואחזקתה.....	118
6. לצורך השימוש בגג כחלק מדירת המגורים, הוציאו הנתבעים הוצאות. כיוון שהתובעים מעריכים את דמי השימוש על-פי החדר שנבנה ולא שימוש בגג, יש מקום לנכות מדמי השימוש את הוצאות הבניה.....	118
7. השבת הוצאות רישום הפטנטים.....	118
פרק ד': דין הפורע חוב הזולת..... 121	

121.....	1. כללי
123.....	1.1 סיבה סבירה להתנגד
123.....	1.2 התנגדות לנושה החדש
124.....	1.3 התנגדות להחלפת הנושה הקיים
124.....	1.4 מחלוקת על קיומו של החוב או גובהו
125.....	1.5 האינטרס של פורע החוב
125.....	2. דוגמאות לדברי חקיקה שונים בדבר פירעון חוב הזולת
125.....	2.1 פדיון המשכון ופדיון המשכון שלא על-ידי החייב - סעיפים 13 ו-14 לחוק
173.....	2.2 נטל החיוב בין החייבים - סעיף 56 לחוק החוזים
173.....	2.2.1 כללי
174.....	2.2.2 זכות ההשתתפות - סעיף 56(ב) לחוק
177.....	2.3 העברת בטוחות - סעיף 58 לחוק החוזים
177.....	2.4 קיום - בידי מי - סעיף 40 לחוק החוזים
178.....	2.5 סעיף 1 לחוק המחאת חיובים, התשכ"ט-1969
178.....	2.5.1 כללי
178.....	2.5.2 הגבלת העבירות - המחאת הלוואה לצד ג' - מימוש בטוחה
179.....	2.5.3 המחאת מכר ומעמדו של נושה צד שלישי
181.....	3. קיזוז חוב מזונות
182.....	4. חוב של המבטח ששולם על-ידי אחר
183.....	5. הזכות להשבה לפי סעיף 4 לחוק עשיית עושר מותנית בהיעדר סיבה סבירה לחייב להתנגד לפרעון
184.....	6. פיצוי בשיעור סכום השוחד ששולם
184.....	7. סעיף 4 לחוק הינו בבחינת הסדר מיוחד
185.....	פרק ה': דין הפועל לשמירת עניינו של אחר
185.....	1. כללי
186.....	2. הוצאות שהוציא דייר לתיקונים ברכוש משותף
187.....	3. חיוב בחלק יחסי של הוצאות תכנית - ערעור בעניין זה בלבד התקבל
187.....	4. לא הוכח כי הנתבעות התעשרו על חשבון התובעת, מאחר ולתובעת אין כל זכויות בניה במקרקעין ועל-כן אין לומר כי נגזלו ממנה זכויות. ככל כן היתה מונחת בפני תשתית ראייתית לחיוב הנתבעות מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט, הרי שהתובעת לא הניחה בפני כל תחשיב מוצע לפיצוי
188.....	5. מהבחינה המשפטית, דרישה של בעל דירה להשיב לו סכום כסף שהוציא לצורך תחזוקת הרכוש המשותף, חוסה בצילו של חוק עשיית עושר ולא במשפט (סעיפים 5(א) ו-5(ג) לחוק)

6. האם זכותו של ספק גז נכנס לקבל לידי, כשלוח של הלקוח, את דמי הפיקדון שהפקיד הלקוח בידי ספק הגז היוצא, תלויה בכך שניתנה לספק הגז היוצא הזדמנות לפרק ולפנות את מכלי הגז והציוד המושאל?.....	188
7. אופן החלוקה הראויה של הכספים.....	189
פרק ו': תחולה ושמירת תרופות.....	191
פרק ז': הלכת א.ש.י.ר.....	201
פרק ח': הסעד.....	207
פרק ט': נתיבי ההגנה השונים על-פי הלכת א.ש.י.ר.....	209
פרק י': תמצית הלכה פסוקה.....	211
1. טענות העמותה להתעשרות רמ"י על חשבונה שלא על-פי זכות שבדין. מה שקיבלה רמ"י, מכוח החוזה קיבלה, ואם התעשרה, התעשרה על-פי זכות שבדין.....	211
2. זכויות לעמלה בעסקה.....	211
3. כאשר קיים חוזה בין צדדים, אין מקום לתביעה בגין עשיית עושר ולא במשפט בכל הנוגע למה שנכלל באותו חוזה. בענייננו כאמור נכלל עניין תשלום שכר-הטרח בהסכמה בין הצדדים באופן מפורש. לכן אין מקום לחרוג מהסכמה זו, גם אם התוצאה העולה מכך היא שאחד הצדדים עשה "עסקה גרועה".....	212
4. יש מידה של טעם לפגם בניסיון התובעים להתבסס על דיני עשיית עושר ולא במשפט ביחסיהם מול הנתבעים, מקום שעמדתם היסודית של התובעים היתה, ועודנה, כי הם זכאים לקבל את פירות פועלו של זולתם (הכרם שהקימו הנתבעים), מבלי להידרש לשלם דבר וחצי דבר בגין כך. עמדה זו מנוגדת במובהק לעקרון של מניעת התעשרות לא מוצדקת של אדם שבאה לו ממעשיו של זולתו.....	212
5. על-פי סעיף 2 לחוק עשיית עושר ולא במשפט, בית-המשפט רשאי לפטור את הזוכה מחובת ההשבה לפי סעיף 1 לחוק הנ"ל, כולה או מקצתה "אם ראה שהזוכה לא הייתה כרוכה בחסרון המזכה או שראה נסיבות אחרות העושות את ההשבה בלתי-צודקת". חיוב הנתבעים בהשבת מיליוני שקלים - תקציב משרד החינוך ל- 4 שנות הפעלה של הגנים ביחס ל- 95% מהכספים שאכן שימשו להפעלת הגנים, אינה יכולה להיות צודקת בנסיבות העניין. למעט אותם 5% שאותם ממילא הנתבעים נדרשים להשיב, הרי ביתר התקציב כן נעשה שימוש לשם הגשמת התכלית החינוכית המרכזית שעמדה ביסוד ההחלטה לתקצב את הבעלות.....	213

6. אני ערה לטענות הנתבעים על-פיהן, אף אם תמצא ההצדקה להורות על חיובה של הילה מכוח דיני עשיית עושר, יש לעשות כן רק עד לגובה ההתעשרות האישית אשר צמחה לה ממעשי המרמה, וכי לא ניתן לחיובה בסכומים אשר שימשו את מיטי או את אדלמן (הפיקטיבית), אשר לא היה לה כל קשר אליהם, או בכספים אשר שימשו לרכישת הדירה בניו יורק אשר נרשמה על שם חברה בשליטתו של תומר בלבד. דין טענות אלו של הנתבעים להידחות, מקום בו בהסתרה המאוחרת, בסיוע לאורך הזמן לנסות לכסות אחר עקבותיו של תומר, היה כדי להפוך את הילה לחלק בלתי-נפרד מההליך בכללותו 213.

7. בעניין זה אין לייחס למונח "זוכה" משמעות פורמאלית צרה. יושם-לב גם לנוסח הרחב של סעיף 4 לחוק עשיית עושר הקובע השבה לפורע מאת הזוכה (במשמע - כל זוכה ולא רק החייב), וחזקה על המחוקק שאם רצה להגביל את זכות החזרה לחייב בלבד, להבדיל מערבים, היה מציין זאת במפורש 213.

8. הגישה שהשתרשה בפסיקתו של בית-המשפט העליון אינה רואה בסעיף 9 לחוק החוזים (תרופות) הסדר עצמאי ואוטונומי כי אם שלוחה של דיני עשיית עושר ולא במשפט, הכפופה לעקרונות היסוד של ענף משפטי זה. הזכות להשבה, אף שעיונה הפורמלי מצוי בחוק החוזים (תרופות) חשופה גם לטענות הגנה שמקורן בדיני עשיית עושר, ובמיוחד לסייג הצדק הקבוע בסעיף 2 לחוק עשיית עושר ולא במשפט 214.

9. עילת עשיית עושר ולא במשפט לא מתייחסת רק לרכיב של דמי הניהול ועניינה גם ב"השבחת" המלון. לפיכך הסכם המכר רלבנטי למחלוקת בין הצדדים, אולם יש מקום להשחיר את שם הקונה ופרטיו לשם הגנה על פרטיות צד ג'. ההתכתבויות בקשר עם המשא-ומתן שבוצע לקראת החתימה על הסכם המכר לא יגולו 214.

10. הכלל הנוהג, שלפיו אם קיים חוזה בין הצדדים, אין מקום לתביעה בגין עשיית עושר לגבי מה שנכלל בחוזה. אך כלל זה אינו חל ביחס לטובת הנאה החורגת מתנאי החוזה. זהו המצב כאן. המקרה שלפנינו מדגים את אחד המצבים הטיפוסיים שבהם חוזה קיים, אך הוא אינו מסדיר, במפורש או מכללא, את הזכות לשכר (או היעדרה) בנסיבות המסוימות שהתרחשו בפועל 214.

11. בקביעת חובת ההשבה מיישמים את שיקולי הצדק והיושר לנושא התעשרותו של הנתבע בלבד. די בכך שההתעשרות הייתה שלא על-פי זכות שבדין כדי להוביל למסקנה, כי היא בלתי-צודקת על-פי מבחן הצדק והיושר, וכדי להעמיד את חובת ההשבה על כנה. שיקולי צדק אחרים - כאיכות העשייה שהצמיחה לנתבע את התעשרותו, אופי יחסי הצדדים, רמת מוסריותם בהתנהגותם זה כלפי זה בפרשה נושא הסכסוך וכל כיוצא באלה - אינם מובאים בחשבון. לא כן הדבר עת נדרשים לשאלה, אם מתקיימות נסיבות העושות את ההשבה לבלתי-צודקת; כאן מיישמים את שיקולי הצדק והיושר לבדיקת גורמים רבים ושונים, בכללם גם, ואולי בראש ובראשונה, מוסריות התנהגותם של הצדדים זה כלפי זה; ורק אם המסקנה המתחייבת הינה, שאכיפת חובת ההשבה (במלואה או בחלקה) על הנתבע הינה יותר בלתי-צודקת מאשר אי-אכיפתה או מאשר אכיפתה החלקית, פוטרים את הנתבע מן ההשבה, כולה או מקצתה 215.
12. באין מידע אודות דמי השכירות (מידע שמצוי אצל הנתבע לא נחשף על ידו) טובת ההנאה מחושבת כנגזרת של שווי הנכס, בהפחתת עלות הבניה בו, קרי שווי המקרקעין והרווח היזמי. החיוב בגין מרכיב הרווח יזמי הוא חלק מתחשיב ההתעשרות הרעיונית של הזוכה. הוא איננו קשור לשאלה האם המחזיק-הזוכה הפיק "רווח יזמי". לא-כל-שכן, אין המדובר בענישה או בקנס, כי אם בהחלת עיקרון ההשבה גם על רכיב הרווח היזמי בתחשיב שווי המקרקעין. צורת חישוב זו נוהגת ברשות מקרקעי ישראל ביחס לפולשים וביחס למי שעושה שימוש שלא כדין במקרקעין והיא אושרה בפסיקת בתי-המשפט 215.
13. אף שתביעתם נגד המערער לא התבססה רק על עילת עשיית עושר ולא במשפט אלא גם על עילת הרשלנות ועילת הפרת חובה חקוקה, בפועל לא נתבע פיצוי או כל רכיב נוסף מעבר לעלויות הישירות של פעולות האכיפה. כך שאף עובדה זו הצדיקה לא להפחית מסכום ההשבה שנקבע כי על המערער לשלם. שכן נראה כי בפועל עלויות האכיפה, לרבות העלויות העקיפות שעבורן לא נתבע דבר, עלו על הסכום שנתבע ונקבע בפועל 216.
14. כלל גדול הוא, כי "צד שהעביר טובת הנאה במסגרת חוזה תקף איננו יכול לטעון כלפי המקבל כי התעשר שלא כדין על חשבוננו... החוזה שנוצר מהווה 'עילה' או 'צידוק' לרווח שהפיק המקבל לפיו. זהו גם שורשו של הכלל החשוב שלפיו כאשר קיים חוזה בין הצדדים, אין מקום לתביעה בגין עשיית עושר לגבי מה שנכלל בחוזה. במקרה כזה אין המקבל זוכה בטובת הנאה 'שלא על-פי זכות שבדין'" 216.

15.	שיקולי צדק התחומים בגדר חוק עשיית עושר ולא במשפט, מניחים בקעה להתגדר בה לצורך בחינת האפשרות להפחית את היקף סכום ההשבה במבנה המחסן המשמש לפעילות גמ"ח, בשים-לב לאופי השימוש והיקף הפעילות המבוצעים במחסן. ככלל, ראוי לזכור כי מאחר שהוראות ההשבה מקורן בכללי הצדק והיושר, מהן צמחה תורת עשיית עושר ולא במשפט, כוחו של בית-המשפט רב לו מקום בו הוא מזהה כי ההשבה, כולה או חלקה, תהא "בלתי-צודקת" 216.....
16.	זכותו של המערער לקבלת דמי שימוש ראויים מהשותף העושה שימוש גם בחלקו של המערער, נובע הן מהוראת סעיף 33 לחוק המקרקעין והן מדיני עשיית עושר ולא במשפט 217.....
17.	יישום מבחני העזר שנקבעו בהלכה הפסוקה לצורך עשיית הצדק בין הצדדים מלמד כי ההשבה בענייננו תוביל לתוצאה בלתי-צודקת בין הצדדים, ועל-כן יש לדחות את תביעתם של הרוכשים להשבה, אף שהכלל בהסכם בלתי-חוקי הינו כאמור השבה 217.....
18.	שאלת ההשבה נתונה לשיקול-דעתו של בית-המשפט, וכי בדרך כלל, אם ניתן להסיק כי כספי המזונות "כבר נאכלו", כך שחיובה של האישה להחזיר כספים אלה בשלב מאוחר יותר עלול לגרום לפגיעה כלכלית, לא יורה בית-המשפט על השבת הכספים האמורים 217.....
חלק ב': עילות תביעה בעילת עשיית עושר ולא במשפט	
בעניינים שונים..... 219	
שער א': יחסי הגומלין בין דיני החוזים ודיני עשיית עושר ולא במשפט 219.....	
פרק א': יחסי הגומלין בין סעיפים 9 לחוק החוזים תרופות וחוק עשיית עושר ולא במשפט 219.....	
1.	כללי 219.....
2.	על זכות החזרה וזכות ההשבה 219.....
3.	דיני עשיית עושר ותחולתם במסגרת דיני החוזים 221.....
3.1.	כללי 221.....
3.2.	תביעה להשבה בהסכמי הפצה וסוכנות שהגיעו לקיצם 224.....
3.3.	דיני עשיית עושר באין חוזה 230.....
3.4.	דחיית החלת דיני עשיית העושר במצב בו ניתן להשלים פרטי החוזה 230.....
3.5.	תביעת השבה בעקבות הפרת הסכם 231.....
3.6.	שכר-טרחת אדריכל בהיעדרו של חוזה 232.....
4.	ההגנה המבוססת על שינוי לרעה בנסיבותיו של נתבע המתגונן בפני תביעת השבה 233.....
5.	חובת ההשבה כתוצאה מביטול חוזה 234.....
5.1.	כללי 234.....

236.....	5.2 כללי ההשבה.....
238.....	6. שיעורה של ההשבה.....
238.....	6.1 מטרת ההשבה - ההלכה הפסוקה.....
239.....	6.2 סעיף 21 לחוק החוזים (חלק כללי).....
239.....	6.3 השבת כסף.....
241.....	6.4 פסיקת ריבית והפרשי הצמדה.....
242.....	6.5 שיעורה של ההשבה בקנין רוחני.....
243.....	6.6 השבת נכס בעין.....
244.....	6.6.1 ירידת ערך נכס עקב תנודות מחירי שוק.....
245.....	6.6.2 נכס שאבד, הושמד, ניזוק, או הושבח.....
245.....	6.6.3 סיכום.....
245.....	7. חריגים לכלל ההשבה ברובד הבסיסי - השבה בראי התנהגות הצדדים.....
247.....	8. השערוך - מטרתו והתאמתו לנסיבות של כל מקרה.....
248.....	9. תמצית ההלכה הפסוקה.....
248.....	9.1 ביטול והשבה.....
251.....	9.2 השבה חלקית.....
252.....	9.3 הזכות להשבה.....
254.....	9.4 השבת כספים במסגרת הסכם שבוטל.....
254.....	9.5 תחולה הדדית של סעיף 9 לחוק החוזים (תרופות).....
255.....	9.6 גם מי שנפגע מההפרה, בעניינו המוכרת, חייב בהשבה.....
257.....	פרק ב': יחסי הגומלין בין סעיפים 21 לחוק החוזים (חלק כללי) וחוק עשיית עושר ולא במשפט.....
257.....	1. כללי.....
258.....	2. כשההשבה איננה אפשרית.....
259.....	3. ההשבה על-פי סעיף 9(א) לחוק החוזים (תרופות) מול הוראת סעיף 21 לחוק החוזים.....
263.....	פרק ג': שמירת תרופות - סעיף 22 לחוק החוזים.....
267.....	שער ב': מעשיית עושר ולא במשפט לתורת העקיבה.....
267.....	פרק א': כללי.....
269.....	פרק ב': עיקרה של תורת העקיבה.....
273.....	שער ג': עילת תביעה בסכסוכים על בסיס חוזה הפצה בעילת עשיית עושר ולא במשפט.....
273.....	פרק א': כללי.....
275.....	פרק ב': יחסי מפיץ-יצרן.....
293.....	פרק ג': האם זכאי המפיץ הבלעדי למנוע יבוא מתחרה של המוצר, נשוא זכות ההפצה הבלעדית.....
301.....	שער ד': תביעות בענייני קניין רוחני.....

פרק א': הארכת תוקפו של פטנט - הטעיה ועילת עשיית עושר ולא במשפט.....	301
פרק ב': חוק העיצובים, התשע"ז-2017.....	305
1. הורתו של החוק.....	305
2. תכליתם של דיני העיצובים ועילת עשיית עושר ולא במשפט.....	305
שער ה': דוגמאות שונות של תביעות בעילת עשיית עושר.....	307
פרק א': מבוא.....	307
פרק ב': תמצית ההלכה הפסוקה - תביעות שונות.....	309
1. בנק אשר שילם כסף על-פי שיק מזוייף, אינו זכאי להשבת הכסף.....	309
2. הליך הוצאת המיטלטלין נעשה כדין ולכן אין זה צודק לבצע השבה.....	309
3. משנרשם המדגם, נהנה בעליו הרשום ממונופול מסחרי מלא על הצורה המוגנת.....	309
4. צד ג' לשטר שפעל בחוסר תום-לב והחלת סעיף 2 לחוק עשיית עושר ולא במשפט.....	310
5. תביעה לשכר-טרח מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט.....	311
6. מקום בו באה לעובד, שהוא מעין שלוח או נאמן של המעביד, טובת הנאה כתוצאה מהפרת חובותיו כעובד - הרי שזכאי המעביד לקבלת אותן טובות הנאה.....	311
7. אדם זכאי לשכר בגין עמלו, שאם-לא-כן יימצא מקבל השירות מתעשר שלא כדין.....	313
8. ביטול פסק בורר.....	313
9. התנאים לאישור תובענה ייצוגית.....	313
10. ערעור שכנגד - זיקה לערעור העיקרי.....	314
11. ביטול הסכם ופיצוי.....	314
12. גביית תשלומים שלא כדין - תביעה ייצוגית.....	315
13. פרשנות הסכם.....	315
14. הפרת הסכם שכירות.....	316
15. השבת כספים לבנק.....	316
16. גביית יתר עבור שירותי נמל - בקשה לאישור תביעה ייצוגית.....	318
17. בעלות בזכויות יוצרים כלכליות.....	318
18. מחיר מופרז עבור ירקות קפואים - אושרה בקשת הסתלקות.....	318
19. חיוב יתר שלא כדין בדמי ביטוח רכב חובה את שוכרי כלי הרכב בעסקאות ליסינג.....	319
20. התחייבות חוזית - מניות.....	320
21. הפרת הסכם שיתוף - פירות ההפרה.....	320
22. פיקדון על מיכלי משקה.....	321
23. תביעה כספית להשבה של "הוצאות פיתוח" ששולמו ביתר.....	322

24.	המצאה כדין - בקשה לתביעה ייצוגית.....	323
25.	אפשרות סבירה להוכחתה של עילת הטעיה צרכנית.....	323
26.	הסדר הכולל רענון ידע אצל עובדי המשיבה - התקבלה בקשת הסתלקות.....	324
27.	חיוב המבקש בתשלום דמי חבר לאחר תום תקופת ההטבה.....	325
28.	התשתית העובדתית שהונחה כבסיס לטענה להעתקה והנאה מפרי עמלה של המבקשות - "ירייה באפילה".....	325
29.	ביטול והשבה.....	326
30.	סימון מצברים.....	326
31.	שכר ראוי.....	327
32.	הטעיית הציבור - מחיר כרטיסי טיסה.....	327
33.	תמורה לכסף.....	328
34.	חניה לנכים.....	329
35.	שערי המרה.....	329
36.	תשלום שווי הזכויות הכלכליות.....	330
37.	קידוחים למציאת נפט - הטעיה ופיצוי.....	330
38.	זכויות בניה.....	331
39.	תוספת תשלום לכרטיסי רכבת.....	331
40.	פוליסת רכב חלופי - פרטים חסרים.....	332
41.	גילוי מסמכים - בקשה לעיון בתיק בית-משפט.....	332
42.	זכויות במחקר.....	333
43.	תקלה באריזות המוצרים ותיקונה.....	334
44.	עמלת חריגה ממסגרת אשראי.....	334
45.	היעדר סימון מחיר המוצרים ליחידת מידה.....	335
46.	שקיפות - "מחיר מבצע".....	335
47.	מנכ"ל עמותה - הוצאת כספים שלא כדין.....	336
48.	חיוב תושב יישוב שאינו חבר באגודה בתשלום דמי חבר.....	336
49.	עלותו הממשית של האשראי.....	337
50.	השבת סכומי גמלת תלויים.....	337
51.	השבת השקעות בקרקעות.....	338
52.	זכיה כדין - קרקעות.....	338
53.	שליחת מסר פרסומי ללא הסכמה.....	339
54.	זכויות הצדדים ביחידות הדיור בפרוייקט.....	339
55.	ביטול צו עיקול זמני.....	340
56.	הפרת חוזה מכר דירה.....	340
57.	עלות התקנת מערכת ביוב - סכסוך שכנים.....	341
58.	גביית תשלום העולה על המוסכם בחוזה.....	341
59.	אופן הטיפול בבעלי החיים - חסכון בעלויות.....	342
60.	ביטול פסק בורר.....	342

61. הפרת התקן על-ידי תנובה	343
62. המערערת זכאית להשבת הכספים הללו במלואם מקופת הכינוס,	
ככל שהם עדיין מצויים בה	343
63. היה על שופרסל להודיע ללקוחותיה מראש ובכתב ובתוך תקופת	
ההודעה, על מועד סיום תקופת העסקה הקצובה ותחילת החיוב בדמי	
חבר חודשיים	343
64. עמלת החליפין הנגבית בגין ביצוע עסקה של רכישת ומכירת מט"ח	
בדלפק שהבנק מפעיל בנתב"ג	344
65. בעלות זהכויות בבית נבנה במימון "כספי הגזל" שנלקחו	
מהחברה	345
66. פיצוי בגין הפגיעה באפשרותם של התובעים לרכוש מחסנים	
בפרוייקט בו רכשו דירות	345
67. אין לראות בהוצאות המשפט משום "התעשרות"	345
68. לא ניתן לנהל תובענה ייצוגית נגד רשות המיסים להשבת מס הכנסה	
שלגביו נטען כי שולם ביתר	346
69. השלכותיה של התובענה הייצוגית על הרשות, ובתוך כך האפשרות	
כי פסיקת פיצויים או השבה בשיעור גבוה	346
70. הטעיית משקיעים	347
71. גובהו של שכר-הטרח ששפסק	347
72. הפרת סימני המסחר של שאנל	348
73. הסמכות של המועצה האזורית לגבות תשלומי ארנונה מן	
העותרים	348
74. דיני עשיית עושר אינם בסיס מתאים למנגנון דמי החכירה	
האבודים	348
75. פיצוי כספי בגין השימוש במקרקעין שלא למטרה שלשמה	
הופקעו	349
76. חיוב שטח המרפסת	349
77. המשיבה הטעתה את ציבור הלקוחות עת לא גילתה בפניהם כי	
קיימים במטוס מושבים בעלי מגבלת הטיה של המושב, וגבתה עבור	
אותם מושבים מחיר זהה למושבים אחרים באותה מחלקה	350
78. השבת תוצאות ההתעשרות	350
79. בקשה לצו למתן חשבונות	350
80. בנסיבות מסויימות רשאי יהיה בית-המשפט להורות על השבה	
מכוח דיני עשיית עושר או על שלילה מכוח דיני אמונאות של מניות	
נושא המשרה המפר בחברה חדשה שהקים ושבאמצעותה הפר את	
חובות האמון שלו	351
81. דיני עשיית העושר הם דינים כלליים, ואלה אינם יכולים להרחיב	
את גבולות האחריות שמשרטטים דיני סימני המסחר	351

82. התובעת יכולה לתבוע סעד מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט.....	352
83. תמורה בגין העבודות שבוצעו.....	352
84. עומדת למערערת עילת תביעה לשכר ראוי מהמשיבה מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט.....	353
85. לא הוכח כי התובע התעשר מהשכרת השטח הנדון.....	353
86. בעלת המקרקעין רשאית להשבה גם מכח חוק עשיית עושר ולא במשפט.....	354
87. התובעת ביקשה השבה של הסכום ששילמה לטענתה למטמנה.....	354
88. הנתבע הפיק רווח כלכלי כתוצאה מפתירת החנות שבבעלותו במושכר.....	355
89. האם בין התובע לנתבעת נכרת הסכם הלוואה שעל בסיסו על הנתבעת לשלם לתובע את סכום הכסף שהעביר לחשבונה, ואם לאו - האם היא מחוייבת להחזיר את הסכום מכוח עילת עשיית עושר ולא במשפט?.....	355
90. לטענת התובעות, הנתבעים הפיקו טובת הנאה מקניינה הייחודי והמקורי של התובעת 1 ללא זכות שבדין. כן, נטען כי הנתבעים "רוכבים" על גבי המוניטין של התובעות, כשהנתבעים "באו אל המוכן" ועושים שימוש במוצרי התובעות, תוך הפקת רווח כלכלי על חשבונן.....	356
91. האם זכאים התובעים לקבלת שווי זכויותיהם הנתענות במקרקעין או שווי פיצויים בגין הפקעתם?.....	356
92. הוספת עילת תביעה של עשיית עושר ולא במשפט.....	356
93. התובע נתן לנתבעת שירותים משפטיים והתביעה היא בגין שכר-הטרח על אותם שירותים.....	357
94. לא הוכח כי המדובר בשותפות על-פי הוראות הדין, והתובע לא ביסס תביעתו על חוק עשיית עושר ולא במשפט, לא הוכיח הפרה כלשהי מצד הנתבעים, וכך גם לא הוכיח את נזקיו.....	357
95. האם העירייה התרשלה בקביעת שטח הנכס באופן המקנה לתובעת זכות להשבה?.....	358
96. אי-תשלום רווחים בקשר עם שותפות עסקית בין הצדדים.....	358
97. בחינת סבירות ההוצאות.....	358
98. הסתירות מאחורי מסך ההתאגדות - הנאה מכספים.....	359
99. הצדדים חלוקים על טיב והיקף העבודות הנוספות שסוכמו ביניהם, המזכות את התובעת בתוספת תשלום.....	359
100. הנתבעים קיבלו לידיהם כספים בגין עבודות שלא בוצעו על-ידם.....	359
101. זכות לתשלום דמי תיווך.....	360

102.	על הנתבעים היה לשלם לתובעת את יתרת התמורה שלא שולמה.....	360
103.	השבת כספי ארנונה שלפי הנטען שולמו ביתר.....	361
104.	הפסיקה הכירה באפשרות של עורך-הדין "המעביר" לתבוע את עורך-הדין "הנעבר" בעילה של עשיית עושר ולא במשפט בגין שכר-טרח.....	361
105.	חובת הנתבעת לפרוע הלוואה.....	361
106.	לא ניתן לעקוף את הוראות חוק המתווכים על-מנת לנסות ולהיפרע כספים מכוח הוראות חוק עשיית עושר ולא במשפט.....	362
107.	הנתבע הפיק טובת הנאה מקניינה הייחודי ללא זכות וללא אישור.....	362
108.	טענת עשיית עושר שלא במשפט, שנכתבה בתגובת התובעת לבקשה לדחיה על-הסף - אין סיכוי רב להתקבל.....	362
109.	חיוב הנתבעים לשלם את סכום הערבות.....	363
110.	אין מחלוקת בדבר החוב שנוצר בחשבון הנתבעת, אלא שלטענת הנתבעים הם פטורים מפרעון החוב נוכח רשלנות הבנק שהובילה ליצירת החוב.....	363
111.	לא עלה בידי התובע להוכיח שהנתבעים הפרו כל נורמה חוזית, נזיקית או אחרת, לרבות על-פי חוק עשיית עושר ולא במשפט.....	364
112.	בהיבט חוק עשיית עושר ולא במשפט החברה התעשרה ולא אישיות פרטית.....	364
113.	על הנתבע להשיב לידיו את הסכום שקיבל בגין הפרת ההסכם.....	365
114.	שכר עבודה נוסף.....	365
115.	חובת ההשבה חלה על מי שקיבל שלא על-פי זכות שבדין דבר מה.....	365
116.	פעילות מכוונת שתוכננה מראש, תוך שימוש בתוכנה שנכתבה לשם כך, במטרה להפיק רווחים מכניסות גולשים על חשבון בעלי התכנים המקוריים.....	366
117.	זהות הגורם שחיבל במונה.....	366
118.	נפסק לא אחת כי במערכת יחסים משולשת בין מזמין עבודה, קבלן ראשי וקבלן משנה, אין להכיר בקשר חוזי מחייב בין מזמין העבודה לבין קבלן המשנה.....	366
119.	הפרה של חוזה המכרז.....	367